

Tako je v slovenski grb umeščen oziroma interpretiran tudi simbol treh zvezd iz grba Celjske srednjeveške plemiške rodbine.

Delo Rolande Fugger Germadnik bralcu predstavi oba vidika, mitizirani in zgodovinski pogled na zgodbo Celjskih grofov. Po besedah Petra Štiha ni narodov brez zgodovine, tako tudi ni nacionalnih zgodovin brez

mitov. Brez dvoma povezava med njima obstaja, čeprav eno in drugo ni v skladni povezavi. In če je mit o Celjskih pospešil raziskovanje zgodovinske resnice o njih, je v znanstvenem svetu naredil več koristi kot škode s svojo poenostavljeno razlago. Kar se tiče širše javnosti, pa ima ta sedaj možnost izbire čemu bo sledila, mitu ali »uradnemu« zgodovinopisju. Konec koncev ima vsak svobodno voljo izbire.

Anja Prša

Vse o Slovencu

Slovenec. *Političen list za slovenski narod (1873–1945). Kratek pregled zgodovine ob 140-letnici začetka njegovega izhajanja.* Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2013. 199 strani.

Pričujoči zbornik, nastal pod uredništvom Mateje Tominšek Perovšek, je v bistvu katalog razstave, ki je nikoli ni bilo. Razstava, ki so si jo zamislili v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, bi obeležila visoko obletnico začetka izhajanja tega slovenskega katoliškega časnika in zagotovo pritegnila precej obiskovalcev, ki bi lahko doživeli zanimivo popotovanje v zgodovino, ne le skozi bolj ali manj pestre strani Slovenca in Ilustriranega Slovenca, temveč tudi s pomočjo muzejskih predmetov. Žal je (zaenkrat) ne bo. Bo pa seveda takrat, ko luč na koncu tunela ne bo več le prihajajoča lokomotiva, in bo konec stabilizacije.

Urednica je k pisanju povabila 21 avtorjev, ki so pripravili res barvit, večplasten in popoln portret slavljenca – časnika, ki je pomembno sooblikoval dobrih 70 let slovenske zgodovine. Avtorji začetnih prispevkov Jurij Perovšek, Marko Štepec in Bojan Godeša bralcu predstavijo obdobje med letoma 1873 in 1945, ki ga je popisoval in tudi sooblikoval Slovenec. Čas, v katerega se je »narodil«, je bil namreč čas delitve na liberalce in klerikalce in slednji so potrebovali protiutež liberalnemu Slovenskemu narodu, ki je začel izhajati pet let prej (1868). Voditelji obeh političnih taborov so se namreč dobro zavedali moči in dosega pisane besede, ki je lahko ponesla njihovo sporočilo v najoddaljenejše dele slovenske dežele. Prav čas Slovenčevega nastanka označuje začetek nekakšnega premirja med nasprotnima stranema in vsaj začasno poenotenje sil proti skupnemu sovragu – nemštvu. V to obdobje segajo tudi ideje o združitvi Slovenca in Slovenskega naroda, ki pa so ostale le hipni preblisk. Kaj kmalu je namreč spet počilo na liberalno-klerikalni fronti in romantike je bilo s profiliranjem liberalne (Slovensko društvo 1891, Narodno napredna stranka

1894) in klerikalne stranke (Katoliško politično društvo 1890, Katoliška narodna stranka 1894, Slovenska ljudska stranka 1905) za vedno konec in Slovenec je pač počel tisto, za kar je bil ustanovljen – širil katoliško politično misel (za povrh pa še informiral, poučeval in zabaval, a o tem pozneje). »Političen list za slovenski narod« je prvo svetovno vojno previharil kot drugi slovenski časniki – spočetka z lojalnostjo in navdušenjem nad pravičnim bojem »domačega« (avstro-ogrskega) orožja, kasneje pa z nič manjšim navdušenjem pričakovaje korenite spremembe, ki naj bi omogočile realizacijo majniške deklaracije in slovensko nacionalno osvoboditev. Slovenec je z neprikritim navdušenjem in naklonjenostjo kot najboljši približek realizaciji slovenskih nacionalnih in političnih aspiracij sprejel malo zedinjenje in ustanovitev Države SHS, medtem ko je bil glede velikega zedinjenja, politike Kraljevine SHS/Jugoslavije in položaja ter vpliva Slovencev v njej precej previdnejši in

bolj kritičen, s svojimi idejami o lastnem slovenskem parlamentu in vladi pa tudi zelo zahteven. Tovrstne ideje bi lahko razlagali kot zahtevo po kompenzaciji in popravi ozemeljskih krivic, ki smo jih Slovenci doživeli z izgubo Koroške in Primorske. Kraljevina Jugoslavija tovrstnim idejam seveda ni bila niti malo naklonjena, (pre)malo razumevanja pa je po mnenju Slovenca kazala tudi do vrednot, ki jih je zastopal (krščanska in socialna načela) ter pretirano poveličevala liberalizem. Nekaj več simpatij je časnik pokazal do vlade le tedaj, če je v njej sedel SLS (Korošec). Z izkušnjo šestojanuarske diktature ter poznavajoč načela komunizma, fašizma in nacizma je Slovenec pred vojno sprejel načelno stališče proti vsem omenjenim ideologijam, pri čemer je pred obsodbo kršenja človekovih pravic in organiziranega državnega terorja postavljал kot večje zlo ideološko in moralno nezdružljivost teh ideologij s svojimi načeli. Kljub temu je Slovenec izhajal tudi med vojno – najprej pod Italijani, po kapitulaciji Italije pa pod Nemci. Resda so okupatorske oblasti s cenzuro znatno okrnile samostojnost in uredniško svobodo, vendar je listu precej večji (finančni) udarec zadalo zmanjšanje dosega na območje osrednje Slovenije – Ljubljansko pokrajino. A za nivo, na katerega je časnik zdrsnil s povezovanjem z domobranstvom ter neselektivnim oporekanjem osvobodilnemu gibanju in pravici do odpora proti okupatorju, je bilo to popolnoma dovolj in preveč in niti zadnja številka, ki je izšla 4. maja 1945 in slavila operetno vladno, ki so jo predstavniki meščanskih strank ustanovili na Taboru, ni mogla več obrniti kolesa usode, saj je Slovenec po nekaj izdanih številkah v izgnanstvu na Tirolskem ugasnil.

Na medvojno obdobje se navezujeta prispevka Monike Kokalj Kočevar o manifestacijah in protikomunističnih zborovanjih od jeseni 1943, ki jih je Slovenec pokrival v najboljši propagandistični maniri ter članek Aleša Gabriča o razlastitvi Slovenčevih lastnikov in procesu proti njim pred Sodiščem narodne časti.

H koreninam Slovenca – natančneje k njegovi vlogi pri »duhovni in socialni prenovi slovenskega naroda« nas popelje razprava Janeza Juhanta, ki opiše vlogo časnika kot organa slovenske katoliške politične akcije in njenih akterjev (Jegliča, Šusteršiča, Kreka in Korošca). Marija Čipić Rehar se je posvetila orisu vpliva ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča na programsko usmeritev Slovenca in njegov dejanski prispevek k širjenju lista med najširše kroge bralstva. Janez Cvirn je za zbornik pripravil prispevek o uredniku dr. Evghenu Lampetu, ki je prekinil s prakso »nastavljanja še drugega lica« in v boju zoper liberalni tisk ter politične nasprotnike posegel tudi po manj častnih in bolj umazanih sredstvih, zaradi česar se je moral zagovarjati na sodišču, a se mu je z močnimi zvezami (Jeglič), v skrajni sili pa tudi s pobegi, uspelo izogniti posledicam. V tem

prispevku zvemo nekaj tudi o strukturi uredništva in postavljanju »slamnatih« lastnikov, ki so nase po potrebi prevzeli breme pregona. Katarina Jurjavčič nas seznaja s prilogo Slovenca Ilustriranim Slovincem, ki je izhajal med letoma 1924 in 1932 in je bil do pojava ilustrirane priloge liberalnega Jutra (1929) edini slovenski ilustrirani list. S fotografijo je v slovenske domove prišla nova dimenzija informacij. Čeprav je postavitev tekstov po slej trajala nepredstavljive 3 tedne in so »novice« s tem izgubljale ažurnost (prednost so zato imele »trajnejše« teme – potopisi, slovenski biografski leksikon, novice s področja tehnike, šport, moda, filatelija...), je Ilustrirani Slovenec postavil nova merila tudi za matični časopis – tudi Slovenec je po letu 1925 pogosteje objavljал fotograf-ski material, a se je moral zaradi zahtev po ažurnosti zadovoljiti z manj kakovostnimi, a hitrejšimi tehnikami njihovega tiska. Posebno razpravo o fotografiji v Slovincu (in nasploh v slovenskem tisku tega časa) je napisal Miha Lavrinec. Kot rečeno, si je fotografija najprej utrla pot v tednike, mesečnike in občasnike (prvo je objavil Dom in svet), kasneje proti koncu 19. stoletja pa so sledili še Planinski vestnik, Slovan in tudi Slovenec. Prvi porast objavljanja fotografij je v Slovincu napočil med 1. svetovno vojno (slike vojne), drugi pa po vmesnem »zatišju« sredi dvajsetih let 20. stoletja.

Naslednji sklop razprav avtorjev Mateje Tominšek Perovšek in Petra Mikše se ukvarja z odnosom Slovenca do kulture, šolstva in športa (posebej je izpostavljeno pisanje o gorah in planinstvu). Slovenec je v obliki podlistkov pogosto objavljал literarna dela domačih avtorjev, s kritikami predstav spremljal delo gledališč, pisal o razstavah in delu kulturnih društev. Izrazito negativno je obravnaval poznejši Aškerčev pesniški opus, povsem pa je »prezrl« izid Cankarjeve Erotike in Jegličevo intervencijo z nakupom in sežigom zaloge te knjige.

Pričakovano se je časnik v šolstvu zavzemal za dosledno versko-nravno vzgojo in nastopal proti liberalnim načelom vzgoje in izobraževanja. Podpiral je Slomškovo društvo katoliških učiteljev in se zavzemal za ustanovitev slovenske univerze.

V Slovincu so našla svoj prostor tudi poročila o športnem življenju – o pomembnih športnih dogodkih in športnih društvih (do ustanovitve Orla je precej naklonjeno pisal o pomenu Sokola). Zanimivo je, da je časnik v začetku precej negativno gledal na ponovno oživitev olimpizma (gola tekmovalnost brez globlje vsebine), je pa slavil denimo orlovske tabore (Brno 1922, Ljubljana 1925) in jih izdatno dokumentiral ter kot posebno prilo go izdajal tudi Orlovski vestnik. Šport je našel svoj prostor v Ilustriranem Slovincu, sčasoma pa je uredništvo preraslo tudi odpor proti olimpizmu in poročalo o tekmovalnih ter slovenski udeležbi in uspehih. Kljub temu,

da so slovenski planinci dobili svoj Planinski vestnik leta 1895, je tudi Slovenec vseskozi objavljaj prispevke o gorah in planinstvu – žal je bilo tudi tedaj precej zapisov o nesrečah v gorah, a so vendarle prevladovala spodbudnejše teme (potopisi, opisi, reportaže).

Žarko Lazarevič je vzel pod drobnogled pisanje Slovenca o gospodarsko-socialnih razmerah in ugotovil, da je v listu zaznati konec 19. stoletja izrazito protikapitalistično noto (Krekov vpliv), ki je sčasoma izgubila ostrino. Slovenec je imel posebno gospodarsko rubriko in je kasneje objavljaj več in več potrošniških vsebin – oglasov.

Prav z njimi se v svojem prispevku ukvarja Urška Purg in ugotavlja, da je tudi Slovenec služil z ljudmi, ki so iskali zaposlitev, pravo partijo za poroko ali prodajali stvari. Proizvajalci in prodajalci so tudi tedaj z bolj ali manj vsiljivimi oglasi skušali ljudi prepričati v nakup svojega izdelka – že takrat je bilo največ oglasov za razna zdravila in »zdravila« (Franc-Josefova grenka voda, Aspirin), velik oglaševalec pa je bila Radenska. Potrošnja in nakupe je bilo treba spodbujati predvsem okrog praznikov (božiča, novega leta). V ta barvit vsebinski sklop so nekako sodili še zapisi o različnih čudesih in zanimivostih ter iznajdbah, s katerimi so uredniki zabavali in poučevali bralstvo.

Mateja Centa in Mateja Tominšek Rihtar sta raziskali odnos Slovenca do žensk in ugotovili, da je list izrazilo simpatijo in ponosom gledal na prve slovenske izobraženke, pisateljice in pesnice, na drugi strani pa je priznaval veljavo tudi ženam in materam, ki jih je imel za vzgojiteljice rodu. Do radikalnega liberalnega feminizma je bil Slovenec izrazito zadržan. Med pomembnimi predstavnicami katoliškega ženstva, ki je krojilo odnos lista do ženske problematike, sta avtorici izpostavili Cilko Krek, sicer pa je Slovenec objavljaj tudi zapise o znanih in uspešnih ženskah iz tujine (igralkah, glasbenicah in kronanih glavah).

Edino žensko članico uredništva Slovenca, Ivanko Anžič Klemenčič ter Slovenčevo žensko prilogo (prvič je bila ustanovljena leta 1928, a se ni obdržala; drugič pa leta 1932), sta v svojem prispevku predstavili Irena Selišnik in Marta Verginella.

Karmen Erjavec nas seznaja s kronologijo izhajanja Slovenca in razvojem ter spremembami uredniške politike glede deleža in umeščanja posameznih vsebin, Mateja Tominšek Perovšek pa z delovanjem uredništva, vrsto glavnih in odgovornih urednikov, ki so skozi več kot 70 let oblikovali časnik ter tiskanjem, kar je najprej opravljala Blasnikova tiskarna, kasneje pa Katoliška oziroma Jugoslovanska tiskarna.

Igor Zemljič je pripravil pregled ohranjenosti Slovenca po slovenskih knjižnicah. Samo NUK in Knjižnica INZ hranita popolni seriji tega lista, ki pa seveda (kot tudi posamezni primerki in letniki po drugih knjižnicah) nosijo sledove večdesetletne neskrbne uporabe. Sodobnemu uporabniku in raziskovalcu je že od leta 2010 na voljo tudi elektronska verzija na portalu dLib.

Zbornik zaključuje intervju Marka Klavore z akademikom Kajetanom Gantarjem o njegovih spominih na Slovenca.

Menim, da je treba urednici, Muzeju novejša zgodovine Slovenije in seveda avtorjem za pripravo in izdajo tega zbornika izreči vse priznanje, saj jim je uspelo zaobjeti vse vidike zgodbe o Slovincu, ki je nekdanj pomembno ustvarjal in sooblikoval javno mnenje na Slovenskem ter v marsičem oral ledino slovenskega novinarstva. Kljub dejstvu, da muzeju ni uspelo realizirati celotnega projekta z razstavo vred, je prav, da so se odločili in izdali pričujoč katalog, ki bo imel trajno uporabno vrednost za vsakogar, ki se bo lotil raziskave slovenskega predvojnega tiska.

Aleksander Žižek